

Організація психологічного забезпечення навчального процесу в навчальних закладах МНС України

Асоцький В.В.

Аннотація

В статті виконаний аналіз професійно важких якостей спеціалістів МНС України оперативного напрямку, в результаті якого визначені шляхи їх формування у майбутніх рятувальників в час навчання в відповідному вищому навчальному закладі.

Annotation

The importance of studying of process of formation of professionally important qualities of cadets of higher educational institutions of the Ministry of Emergency Measures of Ukraine

The article undertakes the analysis of professionally important qualities of experts of the Ministry of Emergency Measures of Ukraine of an operative direction which results in defining of ways of their formation at the future rescuers during their training in departmental higher educational institutions.

Актуальність проблеми. Сучасний стан суспільства характеризується тенденціями зростання втрат людей і шкоди територіям, що спричиняються небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризики надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру постійно зростають, що суттєво впливає на всі сфери суспільного життя.

Забезпечення адекватного захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, забезпечення гарантованого рівня безпеки особистості, суспільства і держави є одним з найважливіших завдань державної політики у сфері цивільного захисту.

З метою реалізації цього завдання в державі створено єдину систему цивільного захисту, основна діяльність якої спрямована на реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту - забезпечити зниження кількості надзвичайних ситуацій та підвищити рівень безпеки населення і захищеність об'єктів економіки, територій країни від загроз техногенного та природного характеру, створити у суспільстві та країні в цілому умови сталого розвитку, шляхом координації спільних зусиль, фінансових та матеріальних ресурсів центру і регіонів.

На сьогодні пожежі та інші надзвичайні ситуації являються одним з

найбільших лих, обстановка з ними постійно погіршується. Офіційна статистика свідчить, що протягом останніх семи років в Україні щорічно виникає біля 50 тис. пожеж. Загалом з 2000 року в державі зареєстровано 382770 пожеж, унаслідок яких загинуло 26432 особи та 12591 особа була травмована. Тільки прямі матеріальні збитки від цих пожеж склали 735 млн. 478 тис. грн. [1].

В умовах науково-технічного прогресу, широкого поширення нових технологій, використання нових видів речовин та матеріалів необхідне удосконалення специфічних знань з питань цивільного захисту для запобігання та ліквідації пожеж та інших надзвичайних ситуацій.

Актуальність психологічного вивчення професійної діяльності працівників МНС України обумовлена все більш зростаючою їх роллю в суспільстві. Важливість психологічного вивчення професії пожежного-рятувальника обумовлена необхідністю удосконалення системи професійного відбору та професійної підготовки персоналу, раціоналізації режимів та покращання умов несення служби, проведення заходів по підвищенню готовності до виконання дій за призначенням. Всесвітня організація охорони здоров'я відносить професію пожежного-рятувальника до числа десяти найтяжчих.

Робота пожежного-рятувальника пов'язана зі значними фізичними та емоціональними напруженнями, так як виконується в небезпечних для життя та здоров'я умовах [2].

Метою даної статті є аналіз професійно важливих якостей (ПВЯ) фахівців МНС України для подальшого створення відповідного психологічного інструментарію щодо їх формування в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Аналіз досліджень та публікацій. Професійно важливі якості займають особливе місце в системі діяльності спеціаліста і виступають найважливішим фактором його професійної надійності.

К.К.Платонов характеризує професійно важливі якості як "властивості особистості, сукупність яких є потенційними і актуальними здібностями до даної діяльності" та вважає, що їх послаблення призводить до усталених помилкових дій в процесі професійної підготовки фахівців, а надалі - до зниження ефективності певної професійної діяльності [3]. В.Бодров визначає професійно важливі якості суб'єкта праці як "всю сукупність психологічних якостей особистості, а також цілу низку фізичних антропометричних, фізіологічних характеристик людини, що визначають успішність навчання і реальної діяльності" [4]. В.Д.Шадриков під професійно важливими якостями розуміє "індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність діяльності й успішність її засвоєння. До професійно важливих якостей відносяться й здібності, проте вони не вичерпують всього обсягу професійно важливих якостей". Професійно важливими автор вважає також ті "якості суб'єкта, що включені у процес діяльності та впливають на ефективність її виконання за основними параметрами (продуктивністю, якістю і надійністю) та підкреслює, що у професійно важливих якостях спеціаліста відображаються його загальносоматичні й нейродинамічні властивості організму, властивості психічних процесів, спрямованість особистості, її потреби, інтереси, світогляд і переконання, моральні якості [5].

Аналіз психологічної літератури показав, що не існує універсальної системи ПВЯ для працівників різних типів професій. Більш того, навіть в межах одного типу професійної діяльності неможлива розробка уніфікованої системи ПВЯ, оскільки кожна

професія передбачає ситуативний підхід до вирішення службових завдань. Це цілком вірно, але ми вважаємо, що систему ПВЯ умовно можна поділити на константну та варіативну частини. Константну частину складають якості, обов'язкові для виконання будь-якої професійної діяльності. Варіативна частина містить в собі якості, що забезпечують діяльність професіонала у конкретній сфері. Вивчення та аналіз обох означених частин дає можливість визначити технологію формування та підтримки ПВЯ працівників МНС [6].

Виклад основного матеріалу.

Проблема підготовки кваліфікованого фахівця набуває сьогодні особливого значення. Це, в повній мірі, стосується й системи цивільного захисту, бо саме від якості професійних дій її працівників багато в чому залежить стан "здоров'я" суспільства.

В системі цивільного захисту виділяють два основних напрямки професійної діяльності – оперативний та профілактичний. Профілактична діяльність відноситься до державних інспекторів, а оперативна – начальників караулів пожежно-та аварійно-рятувальних підрозділів. Як правило, на ці посади призначаються випускники вищих навчальних закладів МНС України, яких, на даний момент, в Україні налічується 3 (Університет цивільного захисту України, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності та Академія пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобилі).

Начальник караулу - одна з найбільш масових посад серед середнього начальницького складу органів та підрозділів МНС України. За основним видом діяльності вона відноситься до оперативно-тактичної, за категорією – до виконавської, за ступенем важкості функцій, що виконуються – до сьомого ступеню за десятибальною шкалою. При цьому враховуються наступні ознаки складності: характер та зміст діяльності, їх різноманітність, комплексність, самостійність, масштаб та складність керівництва, відповідальність [7].

Черговий караул, який очолює начальник караулу, як правило характеризується злагожденістю та спрацьованістю. Під час виконання дій за призначенням успіх залежить від ефективного виконання всіма членами колективу своїх обов'язків. В цих умовах начальник караулу повинен бути формальним та фактичним лідером в колективі, саме тому йому необхідне вміння

в небезпечний та важкий момент взяти на себе ініціативу та повести людей за собою. Для цього йому потрібні сильні морально-вольові якості.

Начальник караулу є першим керівником ліквідації надзвичайної ситуації і саме від правильності прийнятого ним рішення на пряму залежить успіх. Ліквідація пожежі або аварії від керівника потребує рішення важких задач при відсутності алгоритмів прийняття оптимальних рішень.

В ході несення служби у начальника караулу можуть виникати психічні стани, що перешкоджає діяльності та підвищує вірогідність здійснення помилки. До їх числа можна віднести: функціональний дискомфорт, монотонію, психічне стомлення та перевтому, психічне напруження, емоціональний стрес, тривожність, відсутність мотивації та індіферентність.

Діяльність начальника караулу можна розділити на два різних види. Перший характеризується режимом очікування сигналу виклику, тобто значним зниженням активності і в той же час постійною готовністю до дій за призначенням. При цьому розвиваються такі якості особистості, як відповідальність, стриманість, обережність, схильність до схвильованості, зниження активності. Перехід до надзвичайної активності проходить миттєво, при цьому від начальника караулу вимагається оперативність, рішучість, ентузіазм, фізична активність [8].

Все вище викладене підтверджує важливість психологічного вивчення професійної діяльності молодих фахівців МНС України, яке дозволить визначити всю сукупність ПВЯ, які формуються в них ще на етапі навчання в вищому навчальному закладі.

Освітній процес в кожному вищому навчальному закладі МНС України передбачає формування конкретних ПВЯ, що необхідні майбутнім рятувальникам в їхній подальшій діяльності. Вивчення навчально-виховного процесу в ВНЗ показало, що формуванню цих якостей в майбутніх рятувальників приділяється достатньо уваги, однак цей процес не носить комплексного характеру, здійснюється з незначними недоліками, які потребують затрат навчального часу. Результатом цього є те, що рівень підготовки випускників не в повній мірі відповідає зростаючим вимогам до фахівців служби цивільного захисту.

Нами були опрацьовані типові анкети визначення результатів входження у посади

випускників вищих навчальних закладів МНС України 2006 року що щорічно надходять до Науково-методичного центру навчальних закладів МНС України. Для аналізу було використано 50 анкет випускників Університету цивільного захисту України.

Аналіз результатів показав, що у молодих фахівців існує слабкий рівень професійної мотивації, уміння позитивно впливати на морально-психологічний клімат у колективі, самостійності у вдосконаленні своїх загальних та спеціальних знань, умінь та навичок, самокритичності, сміливості та рішучості, наполегливості та цілеспрямованості.

Крім того, під час вивчення звітів ГУ(У) МНС України в регіонах було виявлено, що у більшості випускників є певні недоліки у підготовці до самостійного виконання професійних завдань, молоді фахівці мають недостатні знання вимог нормативних документів, порядку проведення експертизи проектів, накладання штрафів, розслідування й обліку пожеж, розробки заходів по їх попередженню. Зокрема, фахівці, що працюють на посадах начальників караулів мають недостатні навички щодо швидкого розрахунку потрібних сил та засобів гасіння пожежі, слабкі знання та навички з питань організації індивідуально-виховної роботи з підлеглими.

Ці дані свідчать про те, що існує проблема недостатнього рівня формування ПВЯ у курсантів Університету цивільного захисту України.

Формування ПВЯ, на нашу думку, необхідно здійснювати не тільки в процесі професійного навчання (професійної підготовки) але й під час професійного виховання курсантів, яке необхідно розглядати "як цілеспрямований, спеціально організований процес, що сприяє формуванню особистості тих, що навчаються, і підготовки їх до активної професійної діяльності" [9]. Воно є одним з напрямів цілісного процесу виховання у якому органічно поєднані змістова і процесуальна сторони. Основною ж відмінністю професійного виховання від професійної підготовки є акцент на формування професійних якостей особистості.

Метою психологічної підготовки випускників ВНЗ МНС України є надбання відповідного психологічного опиту, автоматизації на рівні підсвідомості дій, що виникають під час виконання дій за

призначенням, виховання впевненості та рішучості. Все це робить проблему формування ПВЯ у курсантів ВНЗ МНС України більш актуальною та значимою.

Висновки. З всього вищезазначеного можна визначити наступні шляхи формування ПВЯ у майбутніх рятувальників під час підготовки у ВНЗ:

- використання сучасних технологій та методів активного навчання;
- організація навчально-виховного процесу, з врахуванням вимог, що пред'являє до випускників сьогодення;
- індивідуалізація навчання;
- підвищення якості психолого-педагогічної підготовки всіх категорій начальницького складу, задіяного в педагогічному процесі;
- цілеспрямоване формування професійної направленості курсантів з першого етапу навчання.

Підводячи підсумки, слід сказати, що на сьогоднішній день проблема формування ПВЯ у рятувальників на етапі їх професійної підготовки в навчальних закладах залишається маловивченою, тому перспективи наших подальших досліджень полягають у всебічному вивченні процесу формування ПВЯ у курсантів ВНЗ МНС України.

Література

1. Журнал "Надзвичайна ситуація". - 2007 №2.
2. Измеров Н.Ф., Лебедева Н.В. Профессиональная заболеваемость. - М.: Медицина, 1993.
3. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. - М.: Высш. шк., 1984.
4. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности: Учебное пособие / Под общ. ред. В.А.Бодрова. - М.: ПЕР СЭ, 2003.

5. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. -М.: "Наука", 1982.
6. Соболев В.О., Москавец В.І., Лапшина В.Л. та інші. Психологічне та соціальне забезпечення роботи з персоналом в ОВС України: Збірник методичних рекомендацій. - Харків, 2002.
7. Марьин М.И., Гегель А.Л., Апостолов Л.О. Результаты оценки функционального состояния и работоспособности пожарных // Проблемы пожарной безопасности зданий и сооружений. - М.: ВНИИПО, 1990.
8. Марьин М.И., Соболев Е.С. Исследование влияния условий труда на функциональное состояние пожарных //Психол. журнал - 1990. - 11, №1.
9. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х томах. Т.2. -М.: АПО, 1999.